

І. М. Жаровська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держави і права
Львівської комерційної академії

УДК 342.5

ЛЕГІТИМНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Розглянуто політико-правові теорії, щодо проблеми розуміння принципу легітимності влади, проведено розмежування між поняттями легітимності та легальності державної влади. Вказуються можливі проблеми делегітимізації влади та деякі шляхи подолання цього явища.

Проанализировано политико-правовые теории проблем понимания принципа легитимности власти, проведено разделения понятий легитимности и легальности государственной власти. Указываются на проблемы делегитимизации власти и некоторые пути преодоления этого явления.

The political and legal theories are considered, in relation to the problem of understanding of principle of legitimacy of authorities, differentiating between the concepts of legitimacy and legality of public authority is conducted. The possible problems of delegitimacy of authorities and some ways of overcoming of this phenomenon are specified.

В умовах становлення в Україні демократичної, правової держави однією із найбільш гострих проблем залишається проблема формування інституту влади. Наявний досвід вказує на відсутність у державі системних та послідовних кроків у цій сфері, тому, в першу чергу, існує необхідність теоретичного наукового обґрунтування зазначеної проблематики. Завданням цієї наукової статті є аналіз проблеми легітимності державної влади, а також розробка шляхів та методів підвищення рівня легітимізації влади в українській державі.

Вивченням легітимності влади та пов'язаних з нею проблем має давню історію, її дослідженням займалися такі філософи і правознавці, як: Платон, Аристотель, Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Л. Монтеск'є, К. Маркс, В. Паретто, М. Вебера, Г. Ласуелл та ін. Говорячи про зарубіжні джерела в дослідженні проблеми державної влади, маємо в першу чергу назвати імена таких фахівців як: Д. Істон, К. Поппер, С. М. Ліпсет, П. Шаран, А. Лейпхарт, Г. Алмонд, Ж.-Л. Шабо, Ю. Іабермас, К. Оффе, Р. Роуз, Е. Кінг. Окремі правові проблеми влади розглядалися в наукових працях О. Скрипнюка, В. Горбатенка, В. Андрущенко, О. Зайчука, А. Зайця, В. Журавського, А. Козловського, М. Томенка, І. Дзюбка, О. Салтовського, А. Колодія, І. Стулова, А. Сіленка, Е. Мамонтової, Ф. Рудича, В. Корнієнка, Ф. Кирилюка, І. Кресіної та інших.

Завдяки доробку зазначених вчених були розроблені сутність, види, функції, принципи влади. Поряд із цим в теорії залишаються не врегульованими та потребують додаткового дослідження вагомими проблемами формування понятійного апарату у сфері легітимності державної влади.

Поняття легітимності й легітимізму виникли на початку ХІХ ст. у Франції, де вони виражали прагнення відновити владу короля як єдино законну, на відміну від влади узурпатора Наполеона. Парадигма легітимності, сформована М. Вебером, передбачає, що влада ґрунтується здебільшого на довірі підданих або громадян до неї. На сучасному етапі розвитку наукової думки існують два підходи до розуміння легітимності державної

© Жаровська І.М., 2009.

влади. Згідно з ліберально-демократичною позицією легітимною потрібно визнавати тільки ту владу, яка сформована в результаті демократичних процедур. Влада, встановлена насильницьким шляхом, не визнається легітимною. Згідно з позицією політичного реалізму легітимність влади полягає не стільки у законності й демократизмі її встановлення, скільки в її здатності оволодіти складною ситуацією в країні, підтримувати в суспільстві стабільність. А це означає, що встановлена незаконним шляхом, наприклад у результаті революції чи воєнного перевороту, влада внаслідок її ефективності з часом може бути визнана громадянами та світовим співтовариством правомірною, тобто стати легітимною.

Слід розмежовувати поняття “легітимність державної влади” та “легальність державної влади”. Остання дефініція фіксує винятково відповідність державної влади діючим законам та передбаченим ними процедурам, тоді як легітимність — це, в першу чергу, ставлення суспільства до державної влади. При процесі легітимності відбувається сприйняття суспільством державної влади та її дій. При цьому слід акцентувати увагу, що безумовно в демократичному суспільстві прийняті рішення зазвичай сприймаються як адекватні та справедливі членами суспільства, але виникають і такі, які вчинюються в загальносуспільних інтересах та заради суспільного блага. Як зазначає В. Сердюк, розрив між легальністю та легітимністю може виникати внаслідок того, що “не всі закони, прийняті відповідно до встановленої процедури, можуть оцінюватись населенням як справедливі, а законно обрана влада у випадку невиконання своїх обіцянок, проведення невдалого економічного курсу, що призвів до різкого падіння рівня життя, може втратити довіру з боку суспільства ... в цьому випадку спостерігається процес делегітимації влади” [1]. Хоча, попри цю нетотожність легальності та легітимності, зовсім протиставляти ці поняття не є некоректним, оскільки за умов демократичних політичних режимів саме легальність та процедура легалізації виступає тією необхідною умовою, яка дозволяє конституювати народну довіру до того чи іншого органу державної влади. Так само, навіть у випадку неадекватних дій тих чи інших органів державної влади, саме їх легальність часто служить тим стримуючим фактором, який не дає гранично впасти рівню їх легітимності.

Делегітимація характеризується як “розчарування в ідеалах, концепціях політики, її цілях і методах, у людях, які її здійснюють” [2].

В науковій літературі називаються такі основні причини делегітимації влади:

- вагома неузгодженість між пануючими в суспільстві універсальними цінностями та політико-економічними інтересами правлячої еліти;
- суперечність між принципами демократичного суспільства й недемократичною соціально-політичною практикою;
- відсутність у політичній системі механізмів реального захисту інтересів народних мас та можливості доступності влади, тобто впливу на владні рішення;
- корумпованість державного апарату;
- націоналізм в його ультра радикальних проявах та етнічний сепаратизм у багатонаціональних державах, які проявляються в запереченні центральної влади;
- слабкість правлячої еліти й державної влади, протистояння і зіткнення різних гілок влади; нездатність влади вирішити існуючі в суспільстві нагальні соціально-економічні проблеми.

Загалом можна стверджувати, що чим менша частка громадян, які беруть участь у виборах в органи державної влади, тим нижчий рівень її легітимності. Однак слід звернути увагу не тільки на відкритості формування органів влади, але й на можливості доступу пересічних членів суспільства до рішень державних органів влади. В демократичній державі цей процес повинен відбуватися в прозорому публічному режимі, на основі об'єктивних потреб розвитку соціуму, в його інтересах, і за умови забезпечення всім учасникам цього процесу права на збирання та отримання адекватної інформації про стан справ в системі політичного управління, про цілі, що ставляться в процесі управлінської діяльності та про прийняті законні рішення.

Розширює розуміння поняття легітимності інституту влади Дж. Ді Палма. Він заперечує спрощене тлумачення кореляції “демократизація — легітимність”. Зокрема він писав, що припущення лінійності такого зв'язку ґрунтується на тезі, відповідно якої ще до початку самого процесу політичної модернізації (коли ми, насправді, маємо справу з тією чи іншою недемократичною політичною системою: авторитарною або тоталітарною) в суспільстві повинна існувати певна універсальна демократична політична культура, яка дасть можливість громадянам оцінювати модернізацію відповідно до загальних “демократичних predisposicij” [3]. Тобто в суспільстві повинна від самого початку

бути вкорінена здатність оцінювати легітимність влади виходячи з нових демократичних цінностей.

Традиційна легітимність ґрунтується на визнанні тих політичних дій, що відповідають цінностям і нормам традиційної політичної культури. Легітимність влади постає одночасно і як необхідна умова, і як одна з ознак стану політичної стабільності [4, с. 6].

Демократизація держави це циклічний процес, при якому відбувається взаємодія двох основних суб'єктів, якими є державна влада (органи державної влади та державного управління), з одного боку, і суспільство (громадянське суспільство) — з іншого. Як суспільство впливає на правлячу еліту, так і остання різними способами формує правову культуру, рівень правосвідомості члена суспільства. З цими ж самими суб'єктами ми маємо справу і в процесі легітимації державної влади, коли легітимність постає як своєрідна реакція суспільства на дії або бездіяльність держави. Тобто влада “виправдовується” не лише через те, що вона є владою і була сформована у легальний (законний) спосіб, але й через свої дії, через свою здатність адекватно, швидко та ефективно вирішувати найважливіші суспільні проблеми, реагувати на ті чи інші суспільні потреби, досягати консенсус між різновекторними суспільними (груповими та індивідуальними) інтересами. В сучасному цивілізованому світі влада використовують узаконені засоби примусу, тобто вона впливає на громадян, коли вони порушують існуючі правові норми. Крім узаконених засобів примусу, влада використовує й незаконні: обіцянки, підкуп, шантаж, штучне створення перешкод, формування ілюзій, створення додаткових джерел залежності від влади.

В результаті теоретичного дослідження ми дійшли до висновку, що процес легітимації влади відбувається в першу чергу через побудову системи взаємодії держави і громадянського суспільства, яка включає в себе необхідні інститути і процедури, які дозволяють громадянам та їх організаціям впливати на дії держави. Практична реалізація цього принципу передбачає активну участь громадян в управлінні державними справами, їх здатність реально впливати на зміст і спрямованість рішень органів державної влади, посадових осіб, що є важливим чинником взаємодії суспільства та інститутів держави, забезпечення довіри до держави з боку громадськості. Дослідження основних аспектів відкритості діяльності державних органів дозволило вченим виділити основні її риси, що полягали:

- 1) у свободі й публічності слова усного та свободі слова друкованого, реальному плюралізмі думок, відкритому співставленні ідей та інтересів;
- 2) наданні громадянам та їх об'єднанням інформації, необхідної для, участі в обговоренні і вирішенні питань державного та суспільного життя, а також такої, що зачіпає їхні права, обов'язки і законні інтереси;
- 3) відкритості й доступності всіх органів влади й управління, посадових осіб для громадян, можливості безперешкодного звернення до них громадян з пропозиціями та заявами;
- 4) виявленні, вивченні та врахуванні громадської думки при розробці та прийнятті рішень;
- 5) оприлюдненні прийнятих рішень і доведенні їх до відома зацікавлених осіб та організацій [5, с. 109].

Проте проблема реалізації відкритості діяльності держави залишається невирішеною на що неодноразово звертали та звертають увагу політичні та громадські діячі. Так, наприклад, аналізуючи специфіку взаємодії в Україні держави і громадянського суспільства, В. Полохало запропонував виділяти шість основних причин, які спричиняють делегітимацію державної влади і одночасно уповільнюють процеси постання в Україні нормального громадянського суспільства. До цих причин він відніс наступні:

1. Відчуження більшості громадян від влади при багатомірній залежності від неї, корумпованість управлінського апарата;
2. Закритість для суспільства процесів формування та функціонування владних структур;
3. Тіньовий розподіл та перерозподіл державної власності;
4. Нетранспарентні форми узгодження та прийняття політичних рішень;
5. Невизначеність зовнішньої та внутрішньої державної політики;
6. Відсутність системи реального захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина при високому рівні заангажованості судової влади [6, с. 31].

Звернемо увагу, що перші чотири причини прямо пов'язані із закритістю державної влади.

В статті ми розкрили тільки один із факторів, що впливає на легітимність влади, тому перспективою подальших наукових досліджень можуть виступати умови формування інститутів влади, законність владних дій, політичний рівень правлячої еліти та інші фактори, що впливають на легітимність влади в демократичній державі.

Необхідно відзначити, що впровадження принципу відкритості, гласності у діяльності органів державної влади є необхідною передумовою просування України по шляху демократичних перетворень, створення ефективних механізмів реалізації та захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Так, із одного боку, гласність у роботі органів державної влади надає можливість отримання оперативної, повної й достовірної інформації про стан справ у сфері забезпечення декларованих прав та свобод, а з другого — зобов'язує владу постійно інформувати громадськість про здійснені та перспективні кроки щодо втілення в життя проголошених гуманістичних ідеалів.

Список використаних джерел

1. Сердюк В. Легітимність влади як один з її основних атрибутів / В. Сердюк // Юридична Україна. — 2006. — № 11. — С. 10-15.
2. Політологія / [Кер. авт. кол. М. І. Панов] — К. : Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005. — 520 с.
3. Di Palma G. To Craft Democracies. An Essay on Democratic Transitions. - Los Angeles : University of California Press, 1990. — 248 p.
4. Волинець В. В. Легітимність влади як фактор політичної стабільності суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / В. В. Волинець. — Одеса, 2008.
5. Батурич Ю. М. Нужен ли новый закон? / Ю. М. Батурич // Гласность: мнения, поиски, политика. — М. : Юрид. лит-ра, 1989.
6. Полохало В. Негражданское общество как социополитический феномен Украины / В. Полохало // Политические исследования. — 1999. — № 6.

*Рекомендовано до друку кафедрою теорії держави і права
Львівської комерційної академії
(протокол № 1 від 31 серпня 2009 року)*

Надійшла до редакції 04.09.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

